

Bouwen aan de economie van de toekomst

Zorgen voor welvaart, nu en straks

November 2025

**NATUUR
& MILIEU**
Laat zien dat het kán

In een dichtbevolkt land als Nederland zijn ruimte, schoon water, energie, netcapaciteit en ecologische ruimte schaars. We kunnen het ons dus niet veroorloven om deze middelen verkeerd in te zetten.

Toch blijven we vooral bedrijvigheid ondersteunen die niet toekomstbestendig is. Dat kost de maatschappij veel geld, schaadt de gezondheid en leefomgeving, én belemmert de ontwikkeling van nieuwe sectoren en werkgelegenheid. Zo lopen we niet alleen het risico om onze huidige welvaart te verliezen, maar bouwen we ook niet aan een economie van de toekomst die ons en onze kinderen straks ook nog welvaart geeft. Terwijl investeringen in verduurzaming juist waarde toevoegen aan de economie, nemen de financiële verliezen van uitstel elk jaar verder toe.¹ Daarmee loopt Nederland het risico achter te raken op economieën die wél inzetten op verduurzaming en innovatieve bedrijvigheid.

Om onze (brede) welvaart te behouden en zelfs sterker te maken, is het belangrijk dat de overheid toekomstgerichte keuzes gaat maken en ervoor zorgt dat we onze schaarse middelen slim inzetten.

Hiervoor is het cruciaal om onze mensen, ruimte, geld en energie in te zetten in de economische sectoren waarvoor ook echt toekomst in Nederland is. Daarom roept een brede groep organisaties de formerende partijen op om volop ruimte en prioriteit te geven aan toekomstbestendige bedrijvigheid. Dit zijn sectoren die met een beperkte belasting van milieu en gebruik van schaarse middelen veel maatschappelijke waarde creëren, zoals goede werkgelegenheid, strategische autonomie, verduurzaming en innovatie. Sociaal ondernemers en andere duurzame vernieuwers nemen hier al een gidsende rol in.

Ons land stomen we klaar voor de toekomst met:

1

Gerichte steun voor toekomstbestendige sectoren.

Geef sectoren die structureel waarde toevoegen en beperkt beslag leggen op natuur, ruimte en energie voorrang bij vergunningen, netcapaciteit en financiële steun. Herken ook de voorbeeldrol van sociaal ondernemers en andere duurzame vernieuwers.

2

Gelijk speelveld voor duurzame bedrijvigheid.

Bouw fossiele subsidies en belastingvoordelen af voor bedrijven die niet duurzaam werken. Verscherp emissienormen en zorg dat voor vervuiling betaald moet worden. Geef voorrang bij subsidies en vergunningen voor bedrijven die aan duurzaamheidsnormen voldoen. Zo ontstaat er een gelijk speelveld voor bedrijvigheid die toekomstbestendig is.

3

Ondersteuning naar nieuw werk.

Zorg dat iedereen kan meekomen in deze overgang naar een toekomstbestendige economie. Richt een sociaal pakket en fonds in voor omscholing en begeleiding naar goede toekomstbestendige banen, en doe dat in samenwerking met werknemers en sociale partners. Een goed voorbeeld hiervoor is het kolenfonds dat eerder opgesteld is om de uitfasering van de kolencentrales in goede banen te leiden.

Deze oproep wordt verderop in dit document toegelicht. Daarnaast worden punt 1 en 2 verder geconcretiseerd voor de sectoren industrie en landbouw. Deze oproep wordt ondertekend door:

Prof. Dr. Jan J. Boersema – Universiteit Leiden

Drs. Maurits Groen – Ondernemer in duurzame bedrijven

Prof. Dr. Patrick Huntjens – Universiteit Maastricht / Hogeschool Inholland

Em. Prof. Dr. Alfred Kleinknecht – TU Delft

Prof. Dr. Karen Maas - Erasmus Universiteit Rotterdam

Prof. Dr. Robbert Maseland – Rijksuniversiteit Groningen / Radboud University

Dr. Arthur van Soest – Tilburg University

Prof. Dr. Irene van Staveren – Erasmus Universiteit Rotterdam

Dr. Florian Sniekers – Tilburg University

Dr. Rens van Tilburg – Vrije Universiteit Amsterdam

Prof. Dr. Erik Verhoef – Vrije Universiteit Amsterdam

Wat is een toekomstbestendige economie?

Een toekomstbestendige economie creëert brede welvaart en goede inclusieve banen, op een manier die past bij Nederland en binnen de grenzen van natuur en klimaat blijft.² Ze legt minder beslag op ruimte en grondstoffen, stoot minder uit en creëert kennis, innovatie en inkomen voor deze en volgende generaties. Ook nu al leveren bedrijven hieraan een bijdrage, bijvoorbeeld in de maakindustrie en de natuurinclusieve landbouw.

Hoe ziet onze huidige economie eruit?

De inrichting van onze economie is sterk bepaald door keuzes en het speelveld uit het verleden. De aanwezigheid van goedkoop gas maakte bijvoorbeeld de ontwikkeling van een energie-intensieve industrie mogelijk. Ook leidde de naoorlogse roep om voedselzekerheid tot intensivering, schaalvergroting en een exportgerichte veehouderij en akkerbouw.

Inmiddels zijn onze comparatieve voordelen verschoven: energie is hier duurder dan in landen met overvloedige hernieuwbare bronnen, terwijl kennis en innovatie juist onze kracht zijn. Het is belangrijk dat de overheid werkt aan een toekomstbestendige economie en de overgang in goede banen leidt. Toch is veel overheidssteun en regelgeving nu gericht op vervuilende sectoren met beperkte toegevoegde waarde. Dit houdt de oude situatie in stand.

De gevolgen stapelen zich op met stikstofoverschrijding, hoge CO₂-uitstoot, netcongestie en water-, bodem- en luchtvervuiling. Tegelijkertijd lukt het toekomstbestendige bedrijven die willen verduurzamen of zich juist in Nederland willen vestigen nauwelijks om van de grond te komen. Ze wachten op vergunningen, krijgen geen aansluiting op het net en moeten concurreren met bestaande productie die verschillende voordelen ervaren. Er is geen gelijk speelveld voor bedrijfsactiviteiten waar Nederland juist de toekomst mee aankan.

Wat voor omslag in onze economie is nodig?

De weg naar een toekomstbestendige economie vraagt om verstandige keuzes in het gebruik van schaarse ruimte, energie en milieugebruiksruimte (zoals stikstof, CO₂, NOx, fijnstof en bestrijdingsmiddelen). Vooral de zware energie-intensieve industrie en de industriële landbouw leggen een groot beslag op deze middelen, terwijl hun economische meerwaarde beperkt blijft. Hier is dan ook de grootste omslag nodig. Het benodigde beleid voor deze omslag zal voor deze sectoren hierna verder worden geconcretiseerd.

2. Zie ook de eerdere oproep '[Schaarste dwingt tot keuze](#)' en de publicatie van de denktank '[Welvaart binnen grenzen](#)'

Een omslag in de industrie

Nederland beschikt over sterke kennisposities, een gunstige ligging en een uitstekende logistieke infrastructuur. Dit maakt ons aantrekkelijk voor toekomstbestendige industrieën.

Denk aan de volgende industriële sectoren:

- Maakindustrie, bijvoorbeeld de machinebouw (waaronder hightechbedrijven), toeleveranciers van de auto-industrie, en de circulaire zonnepaneel- en windmolenindustrie.
- Industrie voor levensduurverlenging, bijvoorbeeld reparatie- en service-industrie, en recycling
- Biobasedproducten en -brandstoffen
- Papierindustrie
- Voedings- en genotsmiddelenindustrie
- Maritieme dienstverlening

Deze sectoren kunnen goede banen en structurele economische waarde leveren met een relatief beperkt beslag op ruimte, energie en natuur. Daarentegen is Nederland voor sommige energie-intensieve productiestappen waarschijnlijk geen logische vestigingsplaats meer in de toekomst, vanwege de beperkte ruimte en hogere energiekosten. Dat geldt in de eerste plaats voor de fossiele industrie, die zo snel mogelijk afgebouwd dient te worden, maar ook voor sectoren die zwaar leunen op goedkope fossiele energie (bijvoorbeeld de kunstmestproductie).

Om een toekomstbestendige industrie te creëren, moet Nederland dus vooral de industrie actief stimuleren die met minder uitstoot en minder beslag op grondstoffen wél goede banen en economische toegevoegde waarde kan leveren.³ Daarom is het nodig dat er bewust gekozen wordt voor deze toekomstbestendige industrie, zodat er ruimte ontstaat in vergunningen, aansluiting op het net en een sterker verdienvermogen voor deze industrie.

De volgende industriespecifieke maatregelen zijn daarvoor nodig:

Gerichte steun toekomstbestendige sectoren:

- ☐ **Leg infrastructuur aan** voor elektriciteit en waterstof met prioriteit voor toekomstige sectoren.
- ☐ **Voer een ingroeipad in** met jaarlijkse doelen voor het gebruik van hernieuwbare en circulaire brand- en grondstoffen. Dit wordt geborgd door bijmengverplichtingen en operationele subsidies.
- ☐ **Zet gerichte subsidies in** met duidelijke randvoorwaarden, zoals de SDE, DEI en maatwerkafspraken voor toekomstbestendige sectoren.

Gelijk speelveld voor duurzame bedrijvigheid:

- ☐ **Leg een afbouwpad vast** voor fossiele brand- en grondstoffen in lijn met de Europese klimaatdoelen voor 2040 en 2050. Dit is aanvullend op het ETS en voorkomt doorlopende afhankelijkheid van fossiele brand- en grondstoffen. Harde wettelijk vastgelegde einddata vergelijkbaar met de wet 'verbod op kolen bij elektriciteitsproductie' borgen het afbouwpad.
- ☐ **Schaf uitzonderingen en kortingen af** voor grootverbruikers op de (energie)belasting.
- ☐ **Beprijs op Europees en nationaal niveau CO₂ en andere vervuiling**, zoals lucht-, water- en bodemverontreiniging.

3. In oktober 2025 heeft de overheid [aangekondigd](#) meer focus aan te brengen in het industriebeleid en gericht groeisectoren te gaan ondersteunen. Dit is een goede eerste stap. Maar deze sectoren krijgen alleen de ruimte als er ook een gelijk speelveld gecreëerd wordt ten opzichte van sectoren die juist geen toekomst in Nederland hebben.

Een omslag in de landbouw

In de landbouw van de toekomst werkt de boer samen met de natuur en worden kringlopen gesloten, zodat er een gezonde leefomgeving ontstaat, de biodiversiteit toeneemt en er een toekomstbestendige voedselvoorziening blijft. Boeren die hieraan bijdragen moeten worden ondersteund en structureel beloond. Nu loont echter vooral schaalvergroting en intensieve productie. Dit terwijl de huidige intensieve landbouw maar weinig toegevoegde waarde levert (2% van het BBP) in verhouding tot hun hoge emissies van schadelijke stoffen, zoals stikstof, mest en bestrijdingsmiddelen, en grote ruimtevrage. Het verdienmodel voor de duurzame boer is bovendien zwak.

Om dit te veranderen, is het nodig dat Nederland kiest voor een landbouw die bodem, water en biodiversiteit versterkt, én boeren perspectief geeft. Dit vraagt om beleid dat niet langer de intensieve landbouw ondersteunt, maar juist boeren belooft die natuurinclusief werken en ecosysteemdiensten leveren.

Concrete landbouwspecifieke maatregelen hiervoor zijn:

Gerichte steun voor toekomstbestendige sectoren:

- ☐ **Geef financiële steun en structurele beloning** voor natuurinclusieve landbouw in de akkerbouw en de veeteelt, zowel tijdens de omschakeling als daarna.
- ☐ **Beloon ecosysteemdiensten langjarig.**

Gelijk speelveld voor duurzame bedrijvigheid:

- ☐ **Halveer het gebruik van bestrijdingsmiddelen** in 2030 t.o.v. 2020 met een heffing op de meest schadelijke bestrijdingsmiddelen en een doorstart van NPLG en PPLG.
- ☐ **Voer een norm in** voor het aantal dieren per hectare (grondgebondenheid) voor stikstof- en mestreductie.
- ☐ **Schaf basis-hectarepremies af** binnen het GLB.
- ☐ **Voer bufferzones in** van twee kilometer rond Natura 2000-gebieden die uitsluitend bestemd zijn voor biologische landbouw en mede gefinancierd worden via het ANLb.

Bouw nu aan de economie van de toekomst

Met deze oproep vragen wij de formerende partijen om met toekomstbestendige keuzes de economie van Nederland klaar te stomen voor de toekomst. Dat betekent: gerichte steun voor sectoren met toekomst in Nederland, een eerlijk speelveld voor duurzame bedrijvigheid, en ondersteuning naar nieuw werk van goede kwaliteit, zodat iedereen kan meekomen in de omslag. Zo zetten we onze schaarse middelen toekomstgericht in en bouwen we aan een economie die ons (brede) welvaart en goede banen geeft.

